

Hakikat-i Muhammediyye

Yayınlama Tarihi: 03.11.2024

İnsan yaratıldığından beri, her zaman diliminde "Hakikat" in ne olduğunu düşünmüş ve aramıştır. Hakikat kavramının ne olduğu ancak İslam Tasavvufunda tam karşılığını bulmuştur.

Allah hakikatleri kendi Hakk'ının isimleri sayısınca meydana getirmiştir. Hizmete hazır kılınmış meleklerini yarattıklarının sayısınca ortaya çıkartmıştır. Her hakikat için o hakikatin kendisini bildiği ve ibadet ettiği

bir isim belirlemiştir. Her hakikatin sırrı içinde sürekli kendisine hizmet ve eşlik eden bir melek yaratmıştır. Hakikatlerin bir kısmı kendisini görmenin ona ait ismi görmekten perdelendiği kısımdır. Öyle bir varlık isminin yükümlülüğünün ve hükmünün dışında kalır ve onun karşısında inkarcı olarak bulunur. Diğeri Allah'ın ayaklarını sabit kılıp ismini önderi olarak benimseyen ve kendisiyle önderi olan imam arasındaki ilgiyi gören kısımdır. Bu kısım ismini önderi yapmış ve ona secde edenlerden olmuştur.

Hakikat-i Muhammediyye "Hebâ" adı da verilen hakikatü'l-hakaik'ten (hakikatlerin hakikati) vücuda gelmiştir. Hakk ve halkın bütün makul (aklî) mahiyetlerini özünde toplamış olan hakikatü'l-hakaik, Hakikat-i Muhammediyye'nin maddesi, Hakikat-i Muhammediyye de onun suretidir. Hakikatü'l-hakaik var veya yok, ezeli ve hadis şeklinde nitelenmediği halde Hakikat-i Muhammediyye var ve ezeli diye nitelendirilir.

Diğeri taraftan İbnü'l-Arabî, insanla ilgisini dikkate alarak Hakikat-i Muhammediyye'ye insan-ı kâmil adını verir. Çünkü insan-ı kâmil varlığın bütün hakikatlerini kendinde toplar ve bu özelliğiyle Allah isminin mazharıdır. Bilgi ve ilham bakımından ele alınınca Hakikat-i Muhammediyye bütün peygamberlerin ve velilerin ledünnî ve batınî bilgileri aldıkları kaynaktır. Aynı zamanda bu hakikat Hakk'tan gelen feyzin halka ulaşmasında aracı olur.

İnsan-ı Kâmil'in şerefi ve yüksekliği söz konusudur. Var oluşun bütün dereceleri insan-ı kâmilde gerçekleşir. Bu bakımdan insan-ı kâmil Evrensel hakikatin akılla idrak edilebilen suretidir.

Varlığın Ortaya Çıkışı

İbn Haldun (1332-1406), “Mukaddime” adlı kitabında, İslam alimi Fergânî'nin (ö.247/861) varlığın failden sudûru ve tertibi hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Varlık ilk önce tümü ile ahadiyetin (Tanrının birliği) mazharı (bir şeyin görüldüğü yer) olan vahidiyet (teklik) sıfatından sadır olmuştur. Bunların her ikisi de zat-ı kerimedden sudur etmişlerdir. Zat ise, başka bir şey değil, (saf ve halis) vahdetin (bir ve tek olma) kendisidir. Onlar bu sudûra “tecelli” ismini verirler. Onlara göre tecelli mertebelerinin ilki, Zat'ın kendisine tecelli (ve zuhur) etmesidir. Aralarında nakledegeldikleri: “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi arzu ettim. Onun için Beni tanısınlar diye halkı yarattım”, hadisine istinaden bu tecelli icat ve zuhur ifade ve ifaze etmekle bir kemâl tazammum eder (Çünkü icat ve zuhur bu tecellinin feyzi ve eseridir). Bu kemâl, varlığa ve hakikatlerin tafsiline tenezzül eden icattaki bir kemâldir. Mutasavvıflara göre bu (yani ilk tecelli) âlem-i meâni (fikirler), âlem-i amâiye (hareketler) ve Hakikat-i Muhammediyye'dir. (İlahi) sıfatların, levhin, kalemin, bütün nebi ve resullerin ve Muhammed ümmetinden olan kâmil zevatın hakikatleri hep burada mevcuttur. Bütün bunlar Hakikat-i Muhammediye'nin tafsilinden ibarettir. Hazret-i Hebâiye'de bu hakikatlerden diğer bir takım hakikatler daha sadır olur. Bu da misâl (fikirler) mertebesidir. Sonra bundan arş, sonra kürsi, sonra eflâk (semalar), sonra unsurlar âlemi, sonra terkib âlemi sâdır olur. Bütün bunlar (menşe itibariyle) “retk” (bitişme) (bk. Enbiya, 21/30) âlemindedir. Tecelli ettikleri (ve ortaya çıktıkları) zaman “fetc” (ayrılma) âleminde mevcut olurlar.”

Sultan Veled (ks) Hazretleri, İbtidâ-Nâme adlı kitabında varlığın ortaya çıkışı konusunda şunları yazmaktadır:

“Yüce Tanrı halkı karanlıktan yarattı (Hadis). Karanlıktan maksat da balçıktır ki hayvan alemine mensuptur. Uykuyla, yiyip içmekle yaşar. Sonra nurunu o karanlığa saçtı. Nitekim gerçekten de “Yüce Allah halkı karanlıkta yarattı. Sonra nurunu onlara saçtı.” (İsra, 17/85) buyurmuştur. Yüce Tanrı insanı yaratınca ona kendisini tanıyacak bir kabiliyet verdi. Kendi sonsuz sıfatlarının her birinden birazcıkını da ihsan etti. Bu cüzi sıfatlarla onun çok ve sonsuz sıfatları tanımasını, anlamasını sağladı. Hani ambardaki buğdaydan bir avuç, ırmak suyundan bir testi su verir gibi tüm görüş ne biçim şeydir anlaşılın diye birazcık da görüş verdi. Sonsuz duyuş, biliş, güç kuvvette bunun gibi. İşte hani aktar ambarlarda pek çok olan kına, öd ağacı, şeker, amber vesairden ambarlarda bulunanları göstereyim diye azıcığını tablolara kor da dükkana getirir ya onun gibi. Bu yüzdendir ki onlara “Bilgiden ancak biraz verildi.” (İsra, 17/85) buyurur. Maksudı yalnız bilgi değildir. Bilgiden azıcık verdiğim gibi bu sıfatlardan da az verdim. Bu azdan o sonsuzluk bilinsin diye demektir bu. Şu halde aktarın tabloları da ambarlarını göstermektedir. Adem'i kendi sureti üzere yarattı (Hadis) demiştir.”

İmam Rabbani (ks) (1564-1624) Hazretleri, “Ariflerin Halleri” adlı kitabında yaratılmışların varlığı ve hakikati hakkında şunları yazmaktadır:

“Hak Teala zâtının aynısı olan kendi zâtî şuûnlarını (sıfatlarının asıllarını) hariçte Vahidiyyet Mertebesinde ayrı ayrı bilmiştir. İlim, ayrı ayrı bilmeyi gerektirdiği için, o şuûnlar ilim hanesinde ayrıştılar ve her bir şân (şe'n, sıfatın aslı) özel bir ayrışmayı ve ayrı bir yapılanmayı gerektirdi. Bu ayrışan şuûnlar mümkünâtın ilminde, yaratılmışların bilgisinde var oldular. Mümkün, vücûd ve ademin yani var olmak ve olmamanın kendisinde eşit olduğu şeydir. Öyleyse onların (mümkinâtın ilminde bulunan ayrışık şuûnların) durumu da böyledir. Var olmaları ve

olmamaları eşittir. Çünkü bunlar varlık ile yokluk arasında perdedirler. Kendi zatlarına nispetle varlık tarafına yönelmişlerdir. Çünkü şuûnlar hariçte Allah'ın zâtının aynısıdır. Ayrışma ve müstakil yapılanmayan nispetle ise yokluğa yönelmişlerdir. Çünkü varlığın ayrışması yokluğa doğrudur (yokluk iledir). Mısra: “Eşya zıddı ile belli olur”.

Bu ilmî suretler (suver-i ilmiyye) asla hariçte mevcut değildirler ve ilim hanesinden dışarı çıkmamışlardır. Belki Hakk Teâlâ onların (sadece ilminde var olan ayrışık ilahi sıfatların ve şuûnların) tesirleri ve hükümleri ile hariçte (alemdede) görünmekte, zahir olmaktadır. Öyleyse bu suretler ilimdedir, tesirleri ve hükümleri ise hariçte. Fakat bu tesir ve hükümler hariçte Allah'ın zâtının aynısıdır. Çünkü hariçte (gerçek varlık olarak) Ahadiyyet-i Mücerrede (Allah'ın sırrı zatı) dışında bir şey yoktur. Mutlak zuhur, zat itibariyle vâcibu'l-vücûd'a (Allah'a), hüküm itibarıyla eşyaya (alemdede yaratılmışlara) aittir. (Şuûnlara ait) ilmi suretlerinin hariçte gerçek var gibi görünmesi sırf vehmidir ve zayıf bir hayaldir. Nitekim keşif ve irfan erbabının zevki buna delildir. Bu vehmin kaynağı şudur: Hakk Teâlâ kendi büyük kudretiyle bu ilmi suretlere varlığın zahiriyle sahibiyle keyfiyeti ve mahiyeti bilinmeyen bir nispet ve durum bahşetmiştir. Yaratılmış olan şeyler, bu nispet ve durumun var edilmesinden ibarettir. Bu nispet, onların hariçte (gerçek varlık olarak) görülmesinin sebebidir. tıpkı bir şahsın suretinin, karşısındaki ayna ile ilişkisi ve nispeti gibi. O suretin görünmesi, o aynada gerçekleşir. Oysa ayna kendi renksizlik ve saflığı üzere devam etmektedir. Cenab-ı Hakk şu anda, ezelde olduğu gibidir. Onunla beraber başka bir şey (başka varlık) yoktur.”

İmam Rabbani Hazretleri'ne göre şuûnlar, Allah'ın sıfatlarının asıllarıdır. Allah'ın sıfatlarının gölgesi ve yansıması O'nun fiilleri, fiillerinin gölgesi de yaratılmış olan alemdir.

Zâti Tecelli ve Hakikat-i Muhammediye

İmam Rabbani (ks) Hazretleri, “Ariflerin Halleri” adlı kitabında bu konuda şunları söylemektedir:

“Allah'ın zatının tecellisi, zatın zuhur edip görünmesinden ibarettir. Bir şeyin zuhuru, taayyün (belirme) ve temeyyüz (sıfatlarının ayrışması) olmadan imkansızdır. O halde zâtın tecelli ve zuhûru ancak taayyünle olur. O da taayyünlerin en büyüğü ve en geniş olup “vahdet” diye adlandırılan “tayyün-i evvel”dir. Bütün mahlukatın efendisi olan Peygamber Efendimizin (sav) mebde-i taayyünü (belirişinin başladığı yer) bu “vahdet” mertebesidir. Tasavvuf yolcusunun manevi seyahatinin son noktası, mebde-i taayyünü olan ilahi isim olduğuna göre, tecelli-i zat Peygamber Efendimize mahsustur. O taayyün (-i evvel), bütün ilahi sıfat, isim, nisbet ve itibarları icmâli olarak (özetle ve topluca) birbirinden ayrışmaksızın ihtiva etmektedir. “Vahidiyyet” mertebesinde ise bu sıfatların tafsili ve detayları ortaya çıkar, kısımları oluşur. Sıfatlardaki bu tafsil ve kısımlar diğer mahlukatın mebde-i taayyünleridir. Bunlar, o birinci taayyünün (vahdet mertebesinin) altında kalan ilahi isim ve sıfatlardan ibaret olup (ikinci taayyün olan) vahidiyyet mertebesinde tafsil ve detayları ortaya çıkmıştır. O halde (Peygamber Efendimiz haricindeki) diğer tasavvuf yolcularının manevi ilerleyişinin son noktası bu (tafsilli) ilahi isim ve sıfatlara (ikinci taayyüne) kadardır. Bu durumda diğerleri için (zat değil) sıfat ve isim tecellisi olur. “Zati tecelli, tecelli sahibinin mebde-i taayyünü olan ilahi ismin perdesinde olur” sözünün manası da budur.

Bu durumda, Hakikat-i Muhammedî (Hz. Muhammed'in hakikati) bütün ve genel olur, diğer varlıkların hakikatleri ise onun cüz ve parçaları olur. Hazreti Muhammed'e tabi olma mutluluğuna erişen ve tam olarak ona uyanlara bu tâbi olma ve münasebet sebebiyle zati tecelliden bir nasip ve hisse vardır. Çünkü onlara keşif olunmuştur ki, onların hakikatleri, bütün varlıkların hakikatlerinin özüdür. Bu sebeple

onlar (Peygamber'e tâbi olarak, zâti tecelliden nasip alanlar) ayrışma ve kısımların tafsile gelmesi sıkıntısından kurtulmuştur. Sanki onlardan görülen şey, kısım perdesi olmaksızın (tecelli-i zâtiden) o hissenin aynısıdır. Onların mebde-i taayyünleri de o hissedir, kısımlar değil."

Mesela "isim" kendisine delâlet etme ve bir zamana bağlı olmama perdesi içinde kelimenin bir özelliğidir. Yani "isim", onun mebde-i taayyünü ve kelimenin diğer kısımlarından ayrışmasının başladığı yerdir. Ancak isim kendisini fiil ve harfin aynısı olarak görünce, ayrışma ve kısımlarda tafsilâta gelme sıkıntısından kurtulur. Kendi mebde-i taayyünü olarak aynı kelimeyi bulur, o kelimenin bir kısmını değil.

İmam Rabbani, "Manevi Yolculuk" adlı kitabında Hakikat-i Muhammediye hakkında şunları yazmıştır:

"Bilmek gerekir ki, "Hakikat-i Muhammedî" denen "kâbiliyyet-i ûlâ", zâtın îtibâr-ı ilmî (ilim sıfatı) üzerine kabiliyetidir, yani âlemi icmâlen bilmesidir. O kâbiliyyet-i ûlâ'da özet olarak kelâm şânında (sıfatının aslında), hatta Kur'an-ı Mecîd'de tafsil bulan tüm kemâlât ile irtibatlıdır. Ve o kabiliyyet, Hz. Muhammed'in terbiyecisidir (feyz kaynağıdır, hakikatidir). Bazı sûfilerin "O Hazretin (sav) terbiyecisi ilim şânıdır" şeklindeki sözleri, bu mânâda olabilir. O kâbiliyyet-i ûlâ itibariyle ona nisbet edildi. Onun kademi üzerine (meşrebinde) olan kâmil tâbîlerinin terbiyecileri de, söz konusu itibarın (ilim şânının) kabiliyetleridir. Bunlar, o kâbiliyyet-i cem'e (Hakikat-i Muhammediye) göre cüz gibidirler.

Peygamberimiz dışındaki diğer ulü'l-azm (büyük) peygamberlerin ve diğer nebi ve resullerin terbiyecisi, özet yoluyla bütün sıfatlarla muttasıf "zât kabiliyeti"dir. Bu kâbiliyyet, bazı itibarlarla feyizlenmiş, derecelerine göre o itibarların muhtelif hakikatleri olmuştur. Onların (diğer peygamberlerin) kademi üzere olan kişiler, bu makamdan pay ve nasip alırlar. Ancak bu kişilerin hakikatleri (a'yan-ı sabitesi) başka bir

sıfattır ve o (peygamberlere ait) son kabiliyetin altında bulunmaktadır. Bu kâbiliyyet (zât kabiliyeti), Allah'ın zat ve sıfatları arasında bir berzah ve perdedir. “Kâbiliyyet-i ûlâ” (taayyün-i evvel, Hakikat-i Muhammedî) ise, zât, sıfatlar ve şuûnât-i zâtîyye (sıfatların asılları) ile o kabiliyyet-i ûlâ'nın cüzleri gibi olan diğer kabiliyetler arasında perdedir. Perdenin iki yönü olduğuna göre, son kabiliyette perde olma hükmü ortaya çıkar. Çünkü onun son yönü, zâta zâid olan sıfatlardır ve zâta zâid bir vücûd ile mevcuttur. Nitekim Ehl-i Sünnet alimlerinin görüşü de böyledir. Allah Teâlâ onlara çalışmalarının ecrini versin. İşin doğrusu böyledir. Perdenin mânâsı, ancak bir şeye zâid olmaktır (perde bir şeyin zâtının aynısı olmaz, zâta ilâvedir).

Kâbiliyyet-i ûlâ'nın altında mademki başka kabiliyetler vardır ve o kabiliyetler ancak zât-ı mahza (sırf zâta) göre zâiddir, o halde o (ilk) kabiliyetin bu (alt) cihetten boyanması perde olmaya sebep olmaz. Evet burada perde de ortaya çıkmıştır. Birinci surette (diğer peygamberlerin hakikati olan kâbiliyyet-i zâta) ise böyle değildir, çünkü burada perde aynî ve hâricîdir. Ancak bilmek gerekir ki, ilmî (hayâlî) perdeyi kaldırmak mümkün hattâ vâkidir. Hâricî (varlık sahasına çıkmış olan) perdeyi kaldırmak ise mümkün değildir. Bu sebeple Muhammedîler (Müslümanlar) için terakkî yani mânevi yükseliş vukû bulur, terbiyecileri (rableri, feyz kaynakları) olan ilahi isimlerden Rabbü'l erbâba (zâta) yükselirler. Şüphesiz, tecelli-yi zâtî Hazreti Muhammed'e ve ona tabi olanlara mahsustur. Onların müşahadeleri perdesiz olur. Düşün! Sıfatlar ve kâbiliyetler tarafında mahlukâttan ve kendi terbiyecileri olan isimlerden bu yükselişin olması mümkün değildir. Çünkü bu perde ortadan kalkmaz ki yükseliş mümkün olsun.

Bugün bazı sufiler Hakikat-i Muhammedî'yi, zâtın bütün sıfatlarla icmâlen (özet olarak) vasıflanma kabiliyeti olarak düşünmüşlerdir. Bu düşüncenin kaynağı şudur: O cemâat, sıfatlar hanesindedir (makâmındadır), o makâmından nasipleri vardır. O makâmını kâbiliyeti,

söz konusu edilen kâbiliyettir. Nitekim yukarıda geçti. Bu sebeple mecbûren o yüksek makâmı o servere (sav) nispet etmişlerdir. Doğrusu ise daha önce zikredilendir. Allah Teâlâ daha iyi bilir, doğru yolu gösteren de O'dur.

Onların hükmü ve anlayışı böyledir, onlara göre bu kabiliyet şuûnatın üzerindedir, şuûnatı da onun altında saymışlardır. Oysa onların şuûnat dedikleri şey şuûnat değil o kabiliyetin altındaki sıfatlardır. O taifenin nazarı o hâneği (makâmı) geçemediği için sıfatları şuûnat (sıfatların asılları) zannetmişlerdir. Bu sebeple sıfatların zâta zâid oluşunu inkar etmişlerdir. Aksine, şuûnât zâtın aynısıdır, sıfatlar ise zâta zâid olarak mevcuttur. Şuûnât (şuûnlar) konusu ayrıca yazılmıştır, sıfatlarda müstakil olarak ayrı bir kağıtta yazılmıştır. Oradan okuyup düşünmek gerekir.”

Aşağıdaki bilgiler Mahmut Erol Kılıç'ın “Tasavvufa Giriş” adlı kitabından derlenmiştir:

İlk var olan Hakikat-i Muhammediyye'dir. Bütün esma ve eşyanın aslı odur. Etrafa baktığımızda canlıların üzerinde Allah'ın el Hayy isminin tecellisi görülür. Allah'ın isimlerinin bize bildirileni 99, bildirilmeyeni ise sınırsızdır. Mahlukatın üzerinde bunların tecellileri farklı farklıdır. Allah'ın tüm isimlerinin üzerinde tecelli ettiği varlık eşrefi mahlukat olan insandır. Peki bütün insanların tüm tecellilere mazhar olması mümkün müdür, değildir. Çünkü insanlar da farklı farklı mertebelerdedir. Her varlık kendisi için mümkün olan en üst seviyeye çıkmak ister. Bunun için bir iksir arzına ihtiyaç vardır ki bu insan için Hakikat-i Muhammediyye'dir.

Alemde ilk yaratılan nesne Hakikat-i Muhammediyye olduğu için kozmik anlamda, alemdeki bütün atomlarda Hakikat-i Muhammediyye'nin zerreleri bulunmaktadır. Bundan dolayı o alemin

anası olarak görülüyor. Bu anlayış sofilerin bir yorumudur. Böyle itikat eder ve bundan feyz alırlar.

Bu hususun bir çok sufi şairlerde de etkisi görülmektedir. Örneğin Niyazi Mısri bir beytinde Hakikat-i Muhammedî'yi şu şiiri ile ifade etmektedir:

Zuhur-ı kâinatın madenisin ya Resulallah,

Rumuz-ı küntü kenzin mahzenisin ya Resulallah.

Bu beytinde Niyazi Mısri, alemi başlatanın ve muharrik-i evvel, ilk harekete geçirenin Peygamberimiz olduğunu söylüyor. O hazine, anahtarı olan Peygamberimizle açılmaya başlandığı ifade ediliyor.

Beşer cinsindedir Hz. Muhammed. Ama taşlar içerisinde Yakut'un diğer taşlardan farkı nasılsa, onun da diğer insanlardan farklı öyledir. "Daha alem yaratılmadan evvel benim nurum yaratıldı" diyor Peygamberimiz. Sufilere göre Hz. Muhammed'in ruhu ilk yaratılandır ve onun nurundan feyz alır âlem.

Hakikat-i Muhammediyye

Hakikat-i Muhammediyye ilgili olarak aşağıda ifade ettiğimiz bilgiler TDV İslam Ansiklopedisinden derlenmiştir.

Vücûd-ı Mutlak" (Allah Teâlâ)'nın taayyün ettiği (ortaya çıktığı) ilk mertebeye (taayyün-i evvel) "Hakikat-i Muhammediyye" adı verilir. Hakikat-i Muhammediyye, vücûd-ı mutlakın ahadiyyetini (birliğini) vahidiyyete (tekliğe) dönüştürmek suretiyle taayyüne başlamasıdır. Vücûd-ı mutlak açısından bakıldığında bu mertebe var oluşun başlangıcıdır. Mevcudat açısından bakıldığında ise gerçek yaratma (halk) fiili, vücûd-ı mutlakın Hakikat-i Muhammediyye mertebesine tenezzülünden sonra olmuş ve her şey ondan yaratılmıştır. Bu durumda Hakikat-i Muhammediyye zat-ı mutlakın, la taayyün (belirmemek)

mertebesinden, yani kendi zatındaki istiğrak (kendi içine gömülmek) halinden kendindeki özellikleri bilme mertebesine tenezzülünü ifade eder. Vücûd-ı mutlakın kendisindeki isim ve sıfatları mücmelen (tümünü birden) bildiği bu mertebede isim ve sıfatlar zatının aynı olduğundan bu ilim kendi zatına olan ilimden ibarettir. Hakikat-i Muhammediyye mertebesinin üzerinde la taayyün (ahadiyyet) mertebesinden başka hiçbir şey yoktur.

La taayyünün, taayyün (belirme) suretiyle zuhur ettiği ilk tenezzül mertebesidir. Bu mertebe la taayyünün zahiri, la taayyün ise Hakikat-i Muhammediyye'nin batınıdır. Dolayısıyla la taayyün ve Hakikat-i Muhammediyye aynı hakikatin ön ve arka yüzleri olmaktadır. Ehl-i keşf, hakikat-i Muhammediyye mertebesini ifade edebilmek için uluhiyyet, lahut, vahidiyyet, vahdet-i sırf, vahdet-i hakiki, alem-i vahdet, elhak mahlukun bih, ahadiyyetü'l-cem', levh-i mahffız, ümmü'l-kitab, levh-i kaza, asl-ı alem, adi, berzah, velayet-i mutlaka, felek-i sabitat, tecellî-i ewel, mahluk-ı ewel, zillullah, ikab. vücud-ı ewel. madde-i ewel, akl-ı kül, nur-ı Muhammedi, hakikat-ı adem, nisan-ı ezeli, mertebe-i insan-ı kamil, halife, ebü'l-ervah, ruhü'l-kuds, ruh-ı a'zam, arşullah , kalem, kitap, akl ı ewel. kabe kavseyn, med'inetü'l-fazıla gibi terimler kullanmışlardır. İbnü'l-Arabî, bütün bu terimlerin aynı hakikati çeşitli yönleriyle ifade ettiğini söyler.

Hız. Peygamber'in altmış üç senelik zamanla sınırlı maddi hayatından ayrı bir varlığı daha mevcuttur. Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa Hakikat-i Muhammediyye var olmuş ve bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için halk edilmiştir. Alemin var olma sebebi, maddesi ve gayesi bu hakikattir. Tasavvufta sık sık kullanılan ve kutsi hadis olarak da rivayet edilen, "Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım" ifadesiyle bu husus anlatılır. İlk ilahi tecelli olması sebebiyle "taayyün-i ewel", sevgi tarzında tecelli olması dolayısıyla "taayyün-i hubbi" adı da verilen nur-ı Muhammedî zuhur ettikten sonra her şey ondan ve onun için

yaratılmıştır. Resul-i Ekrem'in ruhu ve nuru bütün insanlardan, peygamberlerden, hatta meleklerden önce var olduğundan Peygamber insanlığın manevi babasıdır. Hz. Adem (as) insanların maddeten babası (ebü'l-beşer), Hz. Peygamber (sav) ruhların babasıdır (ebü'lervah). "Allah ilk defa benim nurumu yarattı"; "Adem toprakla su arasında iken ben peygamber idim" mealindeki hadislerle bu hususa işaret edilmiştir. Hz. Adem'de tecelli edip daha sonra öbür peygamberlere intikal eden, Hz. Muhammed beden olarak dünyaya gelince ona intikal edip onda karar kılan nur ölümünden sonra da devam etmekte ve kainat varlığını sürdürmektedir. Bu nur ölümsüz ve ebedî olduğundan mutasavvıflar Hz. Peygamber için "öldü" ifadesini kullanmazlar.

Bu nur nedeniyle İbnü'l-Arabi, Hakikat-i Muhammediyye'yi vücûd-ı mutlakın yaratılış sahasındaki ilk ve en mükemmel mazharı (göründüğü yer) olarak görür. Onun her isminin bir mazharı vardır. En kapsamlı isim olan ve bundan dolayı ism-i a'zam denilen Allah isminin mazharı Hakikat-i Muhammediyye'dir. Vücûd-ı mutlak en yüksek seviyede ve bu mazharda tecelli ettiğinden ona "İnsan-ı kâmil" de denir. İbnü'l-Arabî'ye göre Hakikat-i Muhammediyye nur olması bakımından alemi yaratma ilkesi ve onun aslıdır. Varlık şeklinde zahir olan ilahi tecellinin ilk mertebesidir. "Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım"; "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim. Bunun için alemi yarattım" gibi tasavvuf edebiyatının temelini oluşturan cümleler Hakikat-i Muhammediyye'nin özlü ifadeleridir. Hakikat-i Muhammediyye fikri, yaratılışı sevgi ve aşk unsuruna bağladığı için tasavvuf edebiyatının gelişmesine önemli katkılar sağlamış ve birçok şaire ilham kaynağı olmuştur.

Zahir uleması, özellikle hadis alimleri ve Hanbel'iler, Hz. Peygamber'in bu şekilde anlaşılmasının onu ilahlaştırmak anlamına geleceğini söyleyerek bu inancı küfür ve şirk saymışlar, daha önceki ümmetlerin de peygamberleri konusundaki aşırılıkları sebebiyle sapıklığa

düştüklerini iddia etmişlerdir. Hakikat-i Muhammediye fikrinin Yeni Eflatunculuktan önce şiiliğe oradan da tasavvufa geçtiği iddia edilmiştir. Ancak bu iddiaların gerçekte bir ilgisi yoktur. Çünkü İslam tasavvufu kendi başına Peygamberimizden gelen bir ilimdir. (Bkz. Hz. Muhammed (sav) ve Tasavvuf)

Yaratılışın Başlangıcı

Yaratılışın başlangıcı Hebâ'dır. Onda var olan ilk şey ise Rahman'a nispet edilmiş Hakikat-i Muhammediyedir. Mekanda yerleşme olmadığı için onu sınırlayacak bir yer yoktu. Aşağıdaki soruları cevaplayabiliriz:

- 1) Alem nereden var oldu? Varlık ve de yokluk ile nitelenmeyecek bilinen hakikaten var oldu.
- 2) Nerede var oldu? Hebâ'da.
- 3) Hangi surete göre var oldu? Hakkın nefsinde bilinen surete göre var oldu.
- 4) Ne için var oldu? İlahi hakikatleri izhar etmek için.
- 5) Gayesi nedir? Karışımından kurtulmak. Böylelikle her insan, kendisini inşa edenden payını karışım olmaksızın bilir. O halde alemin gayesi Hakk'ın hakikatlerinin izharı ve büyük alemin feleklerini bilmektir. Büyük alem insanın dışındaki şeylerdir. Küçük alem ise alemin ruhu, nedeni ve sebebi olan insandır.

Hakikatler Hakikati (Hakikatü'l-Hakaik)

Hakikatler hakikati ile ilgili bilinenler 4 kısımdır.

- 1) Birincisi Hakk'tır. Hakk mutlak varlık ile nitelenmiştir. Çünkü O herhangi bir şeyin nedenlisi olmadığı gibi bir şeyin nedeni de değildir. O özü gereği var olandır. O'nu bilmek var olduğunu bilmekten ibarettir.

Varlığı O'nun zatından başka bir şey değildir. Bununla beraber Hakk'ın zati bilinemez. Fakat ona nispet edilen nitelikler bilinir. Burada anlamların niteliklerini kastetmek değil ki bunlar yetkinlik özellikleridir. Zatin hakikatini bilmek imkansızdır. Çünkü O delil ile ya da aklın delillendirme yöntemiyle bilinemez ve herhangi bir tanıma girmez. Çünkü hiçbir şey Hakk'a benzemediği gibi O da hiçbir şeye benzemez. Eşyanın benzeri olan kimse hiçbir şeyin benzemediği ve hiçbir şeye benzemeyen varlığı nasıl bilebilir ki? O halde senin Allah'ı bilmen, "O'nun benzeri gibi yoktur ve Allah sizi kendisinden sakındırır" tarzında olmalıdır. Nitekim şeriatta Allah'ın zati hakkında düşünmek yasaklanmıştır.

2) Hakikatler hakikatinin ikinci bilineni ise Hakk'a ve aleme ait tümel hakikattir. O, varlık ve yokluk ile hâdislik ve kadîmlik ile nitelenemez. Kadîmde bulunduğu kadîm, yaratılmış da bulunduğu yaratılmıştır. Bu hakikat bilininceye kadar, kadîmi ve hâdisiyle bilinenler bilinemediği gibi kendisiyle nitelenmiş şeyler var oluncaya kadar söz konusu hakikat var olamaz. Öncesel bir yokluktan olmaksızın, Hakk'ın varlığı ya da sıfatları gibi bir şey var olduğunda o hakikat için kadim varlık denilir. Çünkü Hakk onunla nitelenmiştir. Allah'ın dışındaki şeylerin var olması gibi bir şey yokluktan meydana gelirse o, başkası dolayısıyla var olan yaratılmıştır. Bu durumda bu hakikate yaratılmış denir. Hakikatlerin hakikati, her varlıkta kendi tümel hakikatiyle bulunur. Çünkü o parçalanma kabul etmez. Onda bütün ve parça yoktur. Suretten soyut olarak delil veya delil vasıtasıyla bilgisine ulaşamaz. İşte alem, Hakk sayesinde bu hakikatten meydana gelmiştir. Bu hakikat, özünde mevcut değildir. Aksi halde Allah bizi kadîm bir mevcuttan yaratmış, hakkımızda kadîmlik sabit olurdu.

Ayrıca bilmelisin ki: Bu tümel hakikat, alemde önce olmakla nitelenmediği gibi alem de ondan sonra olmakla nitelenmez. Fakat o genel anlamda varlıkların aslıdır. Hakikatlerin hakikati, cevherin aslı,

hayat feleği, yaratmada vasıta olan Hak ve benzer isimlerle isimlendirilir. O, akledilir-kuşatıcı felektir. Hakikatler hakikati için alemdir dersen doğru söylemiş olursun, alem değildir dersen yine doğru söylemiş olursun. Haktır dersen doğru söylemiş olursun, Hak değildir dersen yine doğru söylemiş olursun. Çünkü o, bütün bu isimleri kabul eder ve alemin bireylerinin sayısınca çoğalır ve Hakkın tenzihiyle onlardan soyutlanır.

Hakikatler hakikatini daha iyi anlayabilmek için bir örnek istersen ahşap sandalye, minber ve sandık gibi şeylerdeki tahtaya bakınız. Aynı şekilde ev, sandık ve kapı gibi dörtgen şekillerinde dörtgene bakarız. Dörtgenlik ve tahtalık, kendi hakikatleri ile bu bireylerin her birisinde bulunur. Renklere de böyle bakabilirsın: Elbisenin, mücevherin, kağıdın, unun, yağın beyazlığı gibi. Elbise de görünen beyazlık, elbisede ondan bir parça olmaksızın bulunur. Hatta onun hakikati, kağıtta ortaya çıktığı gibi ortaya çıkar. Bilgi, kudret, irade, duymak, görmek ve bütün şeyler de böyledir.

3) Üçüncü bir bilinen vardır ki o da bütün alemdir. Melekler, felekler, alemlerin içermiş olduğu hava, toprak ve alemde o ikisinde bulunanlar bu kısma girer. Söz konusu bilinen en büyük mülktür.

4) Dördüncü bir bilinen vardır ki o da halife insandır. Allah, onu emrine amade kıldığı bu aleme yerleştirmiştir. Allah şöyle buyurur: “Allah göklerde ve yeryüzünde olan her şeyi size amade kılmıştır.”

Bu dört şeyi bilen kişinin artık bilmek isteyeceği hiçbir şey kalmaz. Söz konusu şeylerin bir kısmının sadece varlığını bilebiliriz. Sadece varlığını bilebileceğimiz şey Hakk'tır. Hakk'ın fiil ve nitelikleri ise ancak benzerleri ile bilinebilir. Bir kısmı da ancak örneği ile bilinebilir. Buna misal olarak tümel hakikati bilmeyi verebiliriz. Bir kısmı ise her iki yönüyle başka bir ifadeyle mahiyet ve nitelik yönüyle bilinebilir ki bu da alem ve insandır. (İbn Arabî, Fütûhât-ı Mekkiyye)

Sadreddin Konevî (ks) Hazretleri, “Tasavvuf Metafiziği” adlı kitabında bu konuyla ilgili şunları yazmaktadır:

“İnsan, sonuçta ve başlangıçta tam olarak mazharı olduğu isimlerin ve aleme ait hakikatlerin neticesini devşirebilir. Bu durumda insanın işi ve hali büyük ve asıl birleştiricilik ile hükmü tashih edilen birleştiriciliğe (insanın aleme ve isimleri ait hakikatleri kendinde toplamasına göre) değişir. Bu büyük asli birleştiricilik, “hakikatler hakikati” diye isimlendirilir ve kâmil insanların halleri, bunun sırları ve tafsili hükümlerinin suretlerinden ibarettir. İnsan-ı kâmil bu hakikatin mazharıdır ve o hakikat ile zuhur eder.

İnsan olması cihetinden her insanın kendisine ait bilkuvve ve bilfiil bir birleştiriciliği, toplayıcılığı vardır. Bir şahsın birleştiricilik hükmü umumi olur ve fiil, infial, tafsil ve icmâl ciheti ile bütün eşyayı tam olarak kapsarsa o kişi “insan-ı kâmil” diye isimlendirilen kimsedir. Bu dereceden aşağıda olanın mertebesi ise kemâlin altında bulunur. Fakat iş kemâle yakınlık ve uzaklık ölçüsünce değişir. Bütün bunlardaki hüküm, isim ve hakikatlerden hükmü baskın olarak zuhur eden şeye göredir.

İnsan-ı kâmilin dışındakilerde de durum böyledir. Çünkü bu sırrın hükmü geçişken ve kapsayıcıdır. Merci ve miyar ise insan-ı kâmilin hakikati ve mertebesidir ki daha önce buna işaret edilmişti. İnsan-ı kâmilin isimlerinden nasibi Allah'tır. Onun dışındaki birleştirici toplayıcı varlıkların da kendilerine münasip isimleri vardır. Çünkü insanın dışındaki varlıklardan her fert öncelikle Hakk'tan sudur eder ve ikincil olarak Allah'ın isimlerinden herhangi bir isimle O'na istinat eder ve dayanır. Bu isim kendisine mahsustur ve Allah'ın hükmü kendisine hakim bu isim açısından onda taayyün eder. İsimler arasında ihata, taalluk ve hüküm açısından bir farklılık olduğu için onların mazharları

olan eserlerinin suretleri de farklı zuhur etmiştir. Bunu öğren ve anla! Bu, sırlarını çözen ve detaylarını bilen için son derece değerli bir açıklamadır. Allah hakkı söyler, dilediğini sırat-ı müstakime ulaştırır.”

Alemin Başlangıcı, Hebâ ve Hakikat-i Muhammediyye

Aşağıdaki bilgiler İbn Arabî'nin Fütûhât-ı Mekkiyye adlı kitabından derlenmiştir.

“Allah var idi ve O'nunla beraber başka bir şey yoktu”. Sonra bu rivayete “O şimdi de olduğu gibidir” ifadesi eklenmiştir. Hakk'a alemi yaratmaktan dolayı daha önce sabit olmayan bir nitelik dönmemiştir. Bilakis Allah alemini yaratmadan önce kendisi nedeniyle sıfatlarla nitelenmiş, yarattıklarının kendileriyle O'na dua ettikleri isimleri ile isimlenmişti. Allah âlemi var etmek ve kendisine dair bilgisi ile onu bildiği tarzda yaratılışını başlatmak isteyince, tenzih tecellilerin bir tarzıyla bu Yüce iradeden tümel hakikate yönelik bir tecelliye gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle ondan Hebâ diye isimlendirilen bir hakikat meydana gelmiştir. Hebâ, içinde istenilen şekil ve suretlerin meydana getirilmesi için binanın harcı ve toprağı gibidir ve o alemde yaratılmış ilk varlıktır.

Sonra Allah nuruyla bu Hebâ'ya tecelli etmiştir. Söz konusu Hebâ'yı akılcılar bugün Heyula diye isimlendirmiştir. Bütün âlem onda bilkuvve ve uygunluk olarak bulunur. Her şey bu Hebâ'dan kendi güç ve istidadınca bir şey kabul etmiştir. Bu durum evin duvarlarının kandilin ışığını kabul etmesine benzer. Işığa yakın olduğu ölçüde aydınlanma artar. Allah şöyle buyurur: “O'nun nurunun misali içinde lamba bulunan bir kandil gibidir.” (Nur, 24/35) Böylelikle Allah nurunu lambaya benzetmiştir.

Bu Hebâ içinde akıl diye isimlendirilmiş olan Muhammedî hakikatinden (Hakikat-i Muhammediyye) başka Allah'a daha yakın bir şey

bulunmamıştır. Böylelikle o, bütün alemin efendisi ve varlıkta ilk ortaya çıkan şey olmuştur. Dolayısıyla onun varlığı, bu ilahi nurdan, Hebâ'dan ve tümel hakikaten meydana gelmiştir. Hebâda onun hakikati, ardından âlemin hakikati Hazreti Muhammed'in tecellisinden meydana gelmiştir. Ona en yakın kişi ise Hazreti Ali b. Ebû Talib ve peygamberlerin sırlarıdır.

Bütün alemin ayrışmaksızın kendisine göre var olduğu örneğe gelince, söz konusu örnek, Hakkın varlığıyla bilfiil varlık kazanan bilgidir. Çünkü Allah kendisini bildiği bilgiyle bizi bilmiş ve bilgisine göre de yaratmıştır. Bizler de O'nun ilminde belirlenmiş bu şekle göre var olduk. Böyle olmasaydı, bu şekil - Hakk kendisini bilmediği için - kasıtle değil tesadüfen meydana gelmiş olurdu. Varlıkta hiçbir suretin tesadüfen ortaya çıkması mümkün değildir. Bu belirli şekil, Allah tarafından bilinmiş ve irade edilmiş olmasaydı, bizi ona göre var etmez ve bu şekilde başkasından farklılaşmış olmazdı. Çünkü "Allah var idi ve O'nunla beraber başka bir şey yoktu" hükmü sabittir. Şu var ki söz konusu olan kendiliğinde zuhur ettiği suret olmalıdır. Böylelikle Allah'ın kendisini bilmesi, bir yokluktan olmaksızın ezeli olarak bizi bilmesidir. Binaenaleyh O'nun bizi bilmesi de böyledir. Dolayısıyla Hakkın bizi bilmesinden ibaret olan örneğimiz, Hakkın kadimliği nedeniyle kadimdir. Çünkü Hakkın bizi bilmesi, Hakkın bir niteliğidir ve sonradan yaratılanlar, O'nun zatı ile var olamaz. Allah böyle bir şeyden münezzehtir!

Alemin Varlık Gayesi

Alem ne için var olmuştur ve gayesi nedir? sorumuza gelince. Buna cevap olarak Allah şöyle buyurur: "Ben insanları ve cinleri bana ibadet etsinler diye yarattım" (Zariyat, 51/56). Böylelikle Allah bizi yaratma sebebini açıklamıştır. Bu sebep, aynı zamanda bütün alemin var olmasının nedenidir. Burada Allah bizi ve cinleri özel olarak zikretmiştir

ki, cin gizli olan melek ve benzeri her şey anlamına gelir. Allah, gökler ve yerler hakkında şöyle buyurur: “İsteyerek veya zorla geliniz. Onlar isteyerek geldik demişlerdir” (Secde, 41/11). Başka bir ayette ise “Onlar emaneti taşımaktan çekindiler” (Ahzab, 33/72) buyurur. Burada söz konusu olan, emanetin sunulmasıdır. Bu bir sunum değil de, emir olsaydı hepsi itaat eder ve onu taşırdı. Çünkü söz konusu varlıklardan günahın meydana gelmesi düşünülemez ve onlar itaat etmek üzere yaratılmıştır. Ateşten yaratılan cinler ve insan ise bu özellikte var olmuştur.

Bütün Alem Canlı-Düşünendir

Aynı şekilde insanların bazıları - ki onlar duyular, zorunlu ve bedihi burhanlarla sınırlanmış delilleri esas alanlar ve akılcılardır - şöyle derler: “Sorumlu kişinin kendisine yönelik hitabı anlayacak derecede akıllı olması gerekir.” Doğru söylemişler, bize göre de durum böyledir. Alem bütünüyle akıllı, canlı ve düşünendir. Bu durum insanların içinde yaşadığı âdetin aşılması yoluyla keşif yönünden sabittir. Bizim için bu bilginin bu yolla meydana geldiğini kastediyorum. Şu var ki onlar (söz edilen akılcılar) şunu ifade eder: Âlem cansızdır (cemâd, cansız) düşünemez. Onlar gördükleriyle sınırlı kalmıştır. Bize göre gerçek bundan farklıdır.

Bir taşın ya da koyun bacağının veya hurma kütüğünün veya bir hayvanın Hazreti Peygamber ile konuştuğu hakkında bir rivayet geldiğinde ise söz konusu kimseler şunu ifade eder: “Allah o şeyde o esnada bilgi ve canlılık özelliği yaratmıştır. Bize göre iş böyle değildir. Bilakis canlılık sırrı bütün aleme yayılmış olduğu gibi mesela müezzinin sesini duyan kuru ve yaş her şey onun lehinde şahitlik yapacaktır. Ancak bilen şahitlik yapabilir. Her şeyin canlı olması bize göre haberin zahirinin gereğine göre inceleme ya da başka bir şekilde çıkartılmış bir

hüküm değildir. Bunu öğrenmek isteyen kimse Allah adamlarının yolunu tutsun, halvete ve zikre sarılsın. Bu durumda Allah kendisini bütün bunlara muttali edecek, insanların bu gerçekleri algılamakta körlük içinde olduklarını anlayacaktır.

Alemin var olması isimlerin otoritesinin zuhurudur. Allah isimlerinin otoritesi ortaya çıksın diye alemini yarattı. Çünkü güç yetirilen olmaksızın Kudret, İhsan edilen olmaksızın cömertlik, rızıklanan olmaksızın rızık vericilik, yardım isteyen olmaksızın yardım etmek, merhamet edilen olmaksızın merhamet edici olmak etkileri olmayan ücretsiz hakikatlerdir. Allah alemini dünyada karışık yaratmıştır. İki avucunu hamurda karıştırmış, sonra bireyleri ondan ayırtmış, avucunun birisinde olanlar diğerine dahil olmuştur. Her bir avuçta olanlar kardeşine katılmıştır. Böylece haller bilinmez olmuştur. Bu itibarla bilginler, çirkini temizden, temizi çirkinden ayıklamada derecelenmiştir. İşin sonu, bu karışımdan kurtulmak ve herkesin kendi aleminde kalıncaya kadar iki avucun ayrıt edilmesidir. Allah şöyle buyurur: “Bu, Allah'ın murdarı temizden ayırması ve murdarı bir biri üzerine toplayıp biriktirerek cehenneme atması içindir.” (Enfal, 8/37)

Kendisinde bu karışımdan bir şey kalıp ona sahip olarak ölen kişi, kıyamet günü güven içindeki kimselerden birisi olarak diriltilmez. Fakat insanların bir kısmı, sözü edilen karışımdan hesapta, bir kısmı cehennemde kurtulur. Kurtulduğunda ise oradan çıkartılır. Söz konusu kimseler şefaathane ehli olanlardır. Bu dünyada iki kabzadan birisinde ayrışanlar ise ahiret hayatında kendi hakikatiyle kabrinden nimete veya ateş azabına ulaşır. Çünkü o, karışımdan arınmıştır.

İşte bu alemin varlık gayesidir. Bu iki avuç, Hakkın kendinde sahip olduğu bir niteliğe dönen iki hakikattir. Bu nedenle şöyle dedik: Cehennem ehli onu azap edici, cennet ehli ise nimet verici olarak görür. Bu çok değerli bir sırdır. Umulur ki sen de müşahede esnasında ahirette onu öğrenirsin. Muhakkikler ise söz konusu sırı bu dünyada ulaşmıştır.

Kalem ve Levha'nın Yaratılışı

Bilmelisin ki; Allah Teâlâ Kalem ve Levha'yı yaratıp onları Akıl ve Ruh diye isimlendirdiğinde, ruha iki nitelik vermiştir. Bilme niteliği ve eylem niteliği. Akıl da ona öğretici ve (bilgi) verici yapmıştır. Bu verme, bir konuşma olmaksızın bıçağın suretinden kesmeyi algıladığın gibi görür görmez meydana gelen vermedir. Allah nefsin dışında bir cevher yaratmıştır ki o zikredilen ruhtur. Allah onu Hebâ diye isimlendirmiştir. Onun bu adını Ali b. Ebû Talib'in sözlerinden aktardık.

Hebâ'ya gelince, o da Arapçada zikredilmiş bir kelimedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “O saçılmış Hebâ idi.” Ali b. Ebu Talib de bu cevherin bütün tabîî suretleri yayıldığını ve hiçbir suretin ondan mahrum kalmadığını - çünkü her suret onun içindedir - gördüğünde onu Hebâ diye isimlendirmiştir. Söz konusu Hebâ, her surette kendi hakikatiyle bulunur: Bölünmez, parçalanmaz ve eksiklikle nitelenmez. Bilakis o, bütün beyaz şeylerde zati ve hakikatiyle bulunan beyaz gibidir. Şöyle denilemez: Şu beyazda meydana geldiği ölçüde bir miktar beyazlıktan eksilmiştir. İşte bu cevherin durumu böyledir.

Donuk ve Hareketsiz Varlıkların Yaratılması

Donuk ve hareketsiz varlıklar, bitkiler ve hayvanlar gibi türeyenlerin yaratılışı bizim saydığımız dünya senelerinden 71 bin senenin tamamlanmasıyla sona erdi ve Allah alemi hikmetine göre düzenledi. Bütün bu sürede Allah yarattığı ilk varlıktan sonuncuya kadar – ki o canlıdır - hiçbir şeyin yaratılışında iki elini bir araya getirmede. Allah'ın, yaratılışında iki elini birleştirdiği yegane varlık insandır ki o da topraktan yaratılmış bu bedensel yaratılıştır. İnsanın dışındaki her şeyi, ya ilahi bir emir vasıtasıyla ya da tek eliyle yaratmıştır. Allah şöyle buyuruyor: “Biz bir şey var etmek istediğimizde ona sözümüz “ol” olur ve o da hemen

oluverir” (Nahl, 16/40). İşte bu, ilahi emirden yaratmadır. Bir rivayete göre bildirilmiş: “Allah Adn cennetine eliyle yaratmış, Tevrat'ı eliyle yazmış, Tuba ağacını eliyle dikmiştir.” Allah Adem'i - ki o insandır - iki eliyle yaratmış ve İblis'e karşı Adem'in üstünlüğüne dikkat çekmek üzere şöyle buyurmuştur: “İki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?” (Sad, 38/75)

Allah yakın feleği yarattığında - ki o daha önce zikredilen birincidir - onu burçlar diye isimlendirdiği 12 kısma bölmüştür. “Burçlar sahibi semaya yemin olsun ki.” (Buruc, 85/1) Her kısmı burç yapmış, bu kısımları da doğada dörde indirgemıştır. Ardından bu dörtten her birisini, onlardan üç yerde tekrarlamış ve o kısımları tıpkı yolcu ve gezginlerin seyrü seferlerinde konakladığı ve gezindiği menzil ve konaklama yerleri yapmıştır. Bunun sebebi gezegenlerin kendilerinde dolaşması ve yüzmesi vesilesiyle, Allah'ın o feleğin ortasında ihdas edeceği gezegenlerin söz konusu menzillere yerleşmesidir. Bu gezegenler, dolaşırken bu burçları kat eder. Başka bir nedeni ise gezegenlerin burçları kat etmesi ve dolanımı vesilesiyle, Allah'ın tabii ve unsurlardan oluşmuş alemden ihdas etmek istediği şeyleri meydana getirmesidir. Allah onları burçlar feleğinin hareketinin izi üzerinde belirtiler yapmıştır.

A'yan-ı Sabite

Ayn-ı sabite (çoğulu a'yan- ı sabite) "hakikat, mahiyet ve zat" manasına gelir ve varlık (vücûd) kavramından farklı bir mana ifade eder. Bir şeyin varlığı başka, mahiyeti başkadır. A'yan-ı sabite, dış alemde var olan eşyanın Allah'ın ilmindeki hakikatleri olup hariçte mevcut değildir; daha doğrusu bunlar Allah'ın ilminde sabit olan "yoklar"dır. A'yan-ı sabitenin dış aleme nazaran varlığı yoktur. Onun için "yok" olarak kabul

edilir. Bu manada ona "mümkün" de denir. Zira İbnü l-Arabi'ye göre mümkün de madumdur, yani yoktur.

A'yan-ı sabite terimi tasavvuf tarihine İbnü'l-Arabi ile girmiş, daha sonra mutasavvıflar Allah, alem ve insan ilişkileri konusundaki kanaatlerini ve varlık görüşlerini büyük ölçüde bu kavrama dayanarak açıklamışlardır. Vahdet-i vücûd nazariyesine göre varlık bir tanedir; o da Allah'ın varlığıdır. A'yan-ı sabitenin alemdeki tecellisi olan dış varlıklar, hakikatte Hakk'ın oluş vasfıyla zuhûr etmesinden, yani varlığının dışa taşmasından (feyzan) ibaret olduğundan aslında "yok" hükmündedir. Kendilerine aitmiş gibi görünen varlıkları aslında Hakk'ın zuhûr etmiş varlığıdır; gerçek değil gölge varlıktır. A'yan-ı sabitenin açıklanması aynı zamanda yaratma ve dış alemin de açıklanması manasına gelir. Dış alemde mevcut ve zahir olan eşyanın esas itibariyle kendine has müstakil bir varlığı yoktur. Bu yönüyle bu şeylerin "yok" (madum) olduğuna inanılır. Bunların görünen varlıkları gerçekte Allah'ın varlığının değişik suretlerde tecellilerinden ibarettir.

A'yan-ı sabitenin ilahî isimlerin suretleri ve dış alemdeki varlıkların hakikatleri olmak üzere iki yönü vardır. Birinci yönüyle edilgendir (münfail); ruh için beden gibidir. İkinci yönüyle etkendir (fail); beden için ruh gibidir. Hakk'ın zatındaki varlıkları itibariyle ilahî isimlerde birlik, tezahürleri itibariyle çokluk vardır. Çok oluşları itibariyle "ilahî hazret"ten feyiz alır; zatlarının bir oluşu itibariyle a'yan-ı sabiteye feyiz verirler. İlahi zatın, bütün mümkünlerin ve şeylerin suretinde kendine tecelli etmesine "feyz-i akdes" dendiği gibi a'yan-ı sabite de denir. "Bir" in çokluk halindeki varlıkların suretinde tecelli etmesine, diğer bir ifade ile a'yan-ı sabitenin aklî alemden hissî aleme aksetmesine "feyz-i mukaddes" denir. Bu kuvve halinde olanın fiil suretinde, ezelde sabit olan şeyin olduğu gibi hariçte zuhur etmesinden ibarettir. A'yan-ı sabite bir yönüyle Hakk'ın Hakk için zuhurudur; "feyz-i akdes" tir. Diğer yönüyle Hakk'ın zuhur (açıklık) mertebesidir, Hakk'ın dış varlıklarda

tecellîsidir; "feyz-i mukaddes"tir. A'yan-ı sabite kendine göre "yok", feyz-i akdese göre "sabit", feyz-i mukaddese göre "dış alemde zahir ve mevcut"tur.

Ayan-ı sabite daima sabit olup her zaman kendi kendinin aynı olarak kalır, hiç değişmez. Bir şeyin dış alemde var olması onun ayn-ı sabitesinde herhangi bir değişiklik meydana getirmez; ayn-ı sabitesi, var olmadan önce nasılsa var olduktan sonra da aynen öyledir. (TDV İslam Ansiklopedisi)

Yorum ve Eleştirileriniz için : <mailto:oryanmh@gmail.com>

[Ana Sayfa](#)

[Makaleler](#)